

Bergeijk Plangebied Weebosserweg 52

Cultuurhistorische Effectrapportage (CHER)

BAAC-Rapport V-15.0091

april 2015

Auteur:

E.A.M de Boer

Status:

definitief

Colofon

ISSN: 1873-9350
Auteur(s): mw. E.A.M de Boer, MSc., MA.
Cartografie: mw. E.A.M de Boer, MSc., MA.
Redactie: dhr. drs. J.M.J. Willems
Copyright: Jos Franken BV te Bergeijk / BAAC bv te 's-Hertogenbosch

Eindcontrole: drs. J.M.J. Willems

24 april 2015

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Jos Franken BV te Bergeijk en/of BAAC bv.

BAAC bv
Onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en
Cultuurhistorie

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel.: (073) 61 36 219
Fax: (073) 61 49 877
E-mail: denbosch@baac.nl

Postbus 2015
7420 AA Deventer
Tel.: (0570) 67 00 55
Fax: (0570) 61 84 30
E-mail: deventer@baac.nl

Inhoud

Inhoud	5
Samenvatting	7
1 Inleiding	9
1.1 Onderzoekskader	9
1.2 Ligging van het gebied	9
1.3 Administratieve gegevens	11
2 Bureauonderzoek	13
2.1 Werkwijze	13
2.2 Landschappelijke ontwikkeling	13
2.3 Bewoningsgeschiedenis	16
2.3.1 Inleiding	16
2.3.2 Historie	17
2.3.3 Bekende cultuurhistorische waarden	23
3 Veldinspectie	25
3.1 Werkwijze	25
3.2 Veldwaarnemingen	25
4 Cultuurhistorische waarden	31
4.1 Werkwijze	31
4.2 Cultuurhistorische waarden	31
4.3 Effectbeoordeling en aanbevelingen	33
5 Geraadpleegde bronnen	35
Bijlagen	39

Bijlage 1 Overzicht van geologische en archeologische tijdvakken

Samenvatting

In opdracht van de familie Lemmens-Theuws heeft het onderzoeks- en adviesbureau BAAC bv een Cultuurhistorische Effectrapportage met veldinspectie uitgevoerd voor het plangebied Weebosserweg 52 te Bergeijk. Aanleiding voor het onderzoek is het voornemen een nieuwe woning met bijgebouw te realiseren.

Uit het bureauonderzoek blijkt dat het plangebied deel uitmaakt van een oude ontginning, die vermoedelijk in ieder geval teruggaat tot in de zestiende/ zeventiende eeuw. Dergelijke ontginningen waren over het algemeen omringd door een hakhoutwal. Ook in deze ontginning zullen sommige perceelsgrenzen zijn gemarkeerd door een hakhoutwal of –singel. Het omringende land was onontgonnen heidegebied, dat aan drie zijden werd omringd door wegen; de huidige Weebosserweg, de Oude Postelseweg en de Puttendijk. In de loop van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw is de heide ontgonnen ten behoeve van de aanleg van naaldbos en is het uiterste zuidoostelijke deel van het plangebied in gebruik genomen als bouwland. Met deze ontginningen zijn er tussen het oude wegenpatroon nieuwe wegen aangelegd. Tevens zijn er langs zowel de oude als de nieuwe wegen nieuwe boerderijen gebouwd, waaronder in centrale deel van het plangebied en in het uiterste zuidoostelijke deel.

In de eerste helft van de twintigste eeuw zijn de ontginningen voltooid en is ook het naaldbos gekapt en omgevormd tot agrarische gronden. De oude tweedeling in het landschap tussen de oude en jonge ontginningen is hiermee grotendeels verdwenen. In 1930 is langs de Weebosserweg, tussen de negentiende-eeuwse ontginningswegen, de huidige boerderij (nr. 52) gebouwd. De oude boerderij in het centrale deel van het plangebied is vervolgens gesloopt. Omstreeks 1960 is ook de boerderij in het zuidoostelijke deel van het plangebied gesloopt, waarna alleen het knechtenhuisje, een put en een verwaarloosde haag overbleef.

Ondanks de doorgaande ontwikkelingen in met name de twintigste eeuw zijn in het plangebied nog diverse elementen te onderscheiden, die een relict vormen van de historische ontwikkeling van het gebied en daarmee als cultuurhistorisch waardevol kunnen worden aangeduid. Dit zijn:

- de restanten van houtwallen langs de rand en perceelsgrens van de oude ontginning;
- het contrast tussen de open agrarische percelen en deze houtwallen (coulisselandschap);
- restanten van de negentiende-eeuwse ontginningen in de vorm van een licht verhoogd erf met knechthuisje en (uitgegroeide) beukenhaag;
- het oude wegenpatroon rond het plangebied.

Het huidige erf aan de Weebosserweg 52 maakt ook deel uit van het historisch gegroeide landschap, maar dan wel van de twintigste-eeuwse ontwikkelingen waardoor de oude historische structuur van het landschap minder duidelijk is geworden.

De eigenaar van het plangebied, de familie Lemmens, is van plan om de huidige boerderij aan de Weebosserweg te slopen en een nieuwe boerderij, in historiserende stijl (langgevelboerderij), te bouwen. Met de uitvoering van deze plannen worden de cultuurhistorische waarden van het gebied niet geschaad. De geplande nieuwbouwlocatie was in het verleden al bebouwd. Het verlies van de huidige boerderijlocatie als herkenbaar erf, vormt evenmin vanuit cultuurhistorisch oogpunt een belemmering. De bouw van deze boerderij maakt immers deel uit van een ontwikkeling waarin de oude historische structuur van het landschap minder leesbaar is geworden.

Vanuit cultuurhistorisch en ecologisch oogpunt zou men er daarnaast voor kunnen kiezen om de oude tweedeling in het landschap weer deels terug te brengen door de aanleg van houtwallen- of singels in en langs de oude ontginning, de aanplant van (naald)bosjes aan de randen van de jonge ontginningen en de herinrichting van het erf van de negentiende-eeuwse ontginningsboerderij rond het knechtenhuisje in het zuidoostelijke deel van het plangebied (bijvoorbeeld door middel van erfbepanting en tuinaanleg). De tussenliggende percelen zouden bij voorkeur in gebruik als open wei- of bouwland blijven.

1 Inleiding

1.1 Onderzoekskader

In opdracht van de familie Lemmens-Theuws heeft het onderzoeks- en adviesbureau BAAC bv een Cultuurhistorische Effectrapportage met veldinspectie uitgevoerd voor het plangebied Weebosserweg 52 te Bergeijk. Aanleiding voor het onderzoek is het voornemen een nieuwe woning met bijgebouw te realiseren ten noordwesten van de bestaande boerderij. De huidige boerderij zal worden gesloopt. In het zuidoostelijke deel van het plangebied bevindt zich tevens een vervallen knechtenhuisje dat zal worden opgeknapt.¹

Door deze ingrepen zullen de cultuurhistorische kwaliteiten van het plangebied en de directe omgeving (mogelijk) wijzigen. Om het effect van de ingreep op de cultuurhistorische waarden te bepalen wordt een CultuurHistorische EffectRapportage (CHER) uitgevoerd. Cultuurhistorie omvat drie onderzoeksgebieden: archeologie, historische geografie en historische bouwkunde. De nadruk ligt in dit onderzoek op de historisch geografische waarden.²

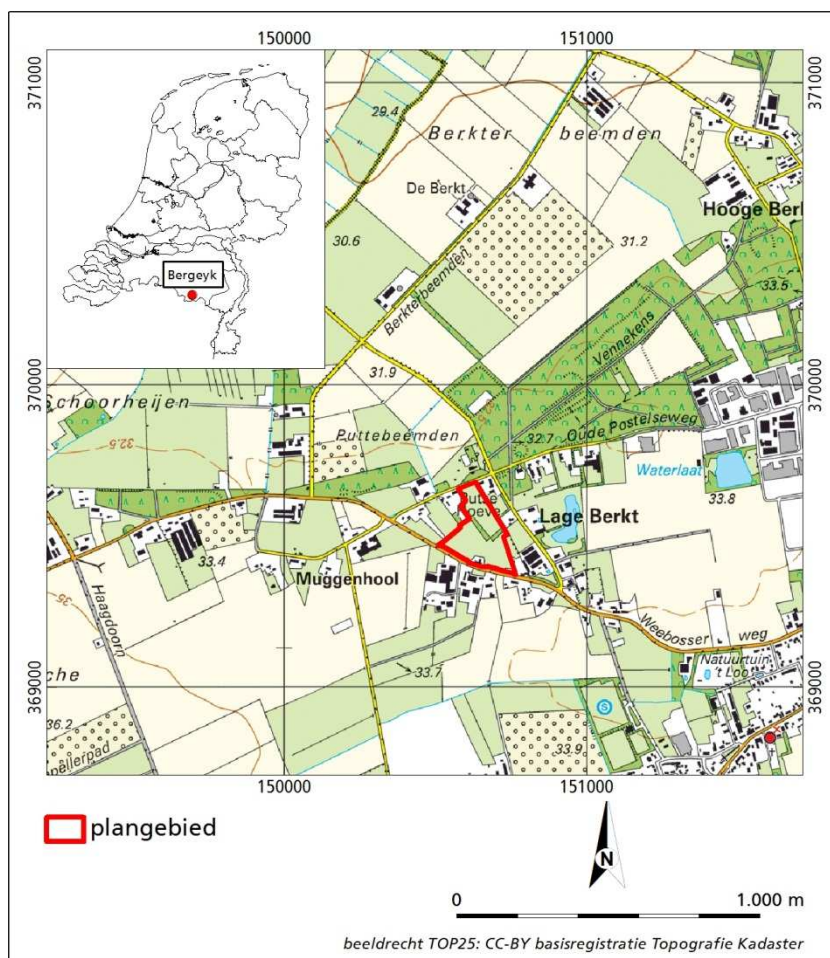
Door middel van een bureauonderzoek en veldinspectie worden de historisch geografische waarden van het plangebied en de directe omgeving in kaart gebracht. Vervolgens wordt nagegaan wat de invloed van de geplande ingrepen op deze waarden is en hoe deze waarden behouden, hersteld of verder ontwikkeld kunnen worden.

1.2 Ligging van het gebied

Het plangebied ligt ten westen van de bebouwde kom van Bergeijk in het gehucht Lage Berkt (gemeente Bergeijk, provincie Noord-Brabant). Het plangebied wordt omgeven door de Weebosserweg in het zuidwesten, de Oude Postelseweg in het noordwesten en de Puttendijk in het noordoosten. De oppervlakte bedraagt circa 3,6 ha. In figuur 1.1 is de ligging van het plangebied weergegeven.

¹ Mondelinge mededeling dhr. Lemmens, 22 april 2015.

² Eerder dit jaar is voor een deel van het plangebied reeds een archeologisch bureauonderzoek en karterend booronderzoek uitgevoerd (Leuving & Kremer 2015 (concept)). De bouwhistorische elementen in het plangebied worden als onderdeel van het landschap besproken.

Figuur 1.1 Ligging van het plangebied.

1.3 Administratieve gegevens

Provincie:	Noord-Brabant
Gemeente:	Bergeijk
Plaats:	Bergeijk
Toponiem:	Weebosserweg 52
Datum opdracht:	7 april 2015
Datum rapportage:	30 april 2015
BAAC-projectnummer:	V-15.0091
Coördinaten:	150.576/369.656 150.630/369.679 150.765/369.372 150.509/369.469
Kaartblad:	57B
Oppervlakte:	3,6 ha
Type onderzoek:	Cultuurhistorische Effectrapportage
Opdrachtgever:	Familie Lemmens Contactpersoon: dhr. R. Vereijken (Jos Franken BV) Postbus 115 5570 AC Bergeijk Tel. 0497-571537
Bevoegde overheid:	Gemeente Bergeijk Postbus 10.000 5570 GA Bergeijk
Uitvoerder:	BAAC bv, vestiging 's-Hertogenbosch Graaf van Solmsweg 103 5222 BS 's-Hertogenbosch tel. 073-6136219
Projectleider:	Mw. E.A.M. de Boer

2 Bureauonderzoek

2.1 Werkwijze

Tijdens het bureauonderzoek is aan de hand van bestaande bronnen de ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van het onderzoeksgebied in beeld gebracht. Hierbij zijn allereerst diverse literatuur en kaarten over de geologie, geomorfologie, het hoogteverloop (AHN) en de bodemopbouw van het onderzoeksgebied bestudeerd. Om een beeld te krijgen van ontwikkeling van het landschap zijn diverse oude topografische en kadastrale kaarten geraadpleegd. Daarnaast is gebruik gemaakt van de regionale Erfgoedkaart.

Een opsomming van de geraadpleegde literatuur en gebruikte kaarten is terug te vinden in de literatuurlijst. Voor een tabel met een overzicht van geologische en archeologische tijdvakken wordt verwezen naar bijlage 1.

2.2 Landschappelijke ontwikkeling

Het plangebied behoort tot het Kempisch Hoog, een gebied dat door tektonische activiteit een relatief hoge ligging heeft gekregen. Ten noorden van het plangebied ligt een noordwest-zuidoost georiënteerde breuk, de Breuk van Vessem/Feldbiss, die de grens vormt met het tektonisch dalingsgebied van de Roerdalslenk, ook wel Centrale Slenk genoemd³.

In het vroeg- en midden-Pleistoceen⁴ zijn door de Maas en Rijn grove zanden en grinden afgezet (Formatie van Sterksel), die op het Kempisch Hoog vrij ondiep⁵ voorkomen. Nadat de rivieren het gebied hadden verlaten, heeft op het Kempisch Hoog gedurende het midden- en laatpleistoceen periglaciale erosie plaatsgevonden, waardoor het fijnere materiaal van de Formatie van Sterksel werd geërodeerd en het oorspronkelijke fluviale reliëf is afgevlakt.

Gedurende de ijstijden (glacialen) van met name het Weichselien zijn sedimenten van meer lokale oorsprong (Formatie van Boxtel⁶) afgezet. De afzettingen uit deze periode kunnen globaal worden onderverdeeld in Brabants leem, fluvioperiglaciale afzettingen (smeltwaterafzettingen) en eolische afzettingen (löss en dekzand). Brabants leem is in perioden met permafrost⁷ ontstaan uit door de wind aangevoerd materiaal waaruit door dooiwaterstroompjes de fijne deeltjes werden uitgewassen, die vervolgens werden afgezet in ondiepe vochtige depressies (dooimeren). Fluvioperiglaciale afzettingen, oftewel verspoelde

³ Buitenhuis *et al.* 1991.

⁴ Zie bijlage 1 voor een overzicht van de geologische perioden.

⁵ De Formatie van Sterksel komt in dit gebied meestal ondieper voor dan 2 à 3 m (Stiboka 1968).

⁶ Voorheen Formaties van Eindhoven en van Twente.

⁷ Bodem die tot op grote diepte permanent bevroren is.

dekzand- en rivierafzettingen, ontstonden wanneer aan het begin en eind van de glacials, en dan voornamelijk in de zomermaanden, veel smeltwater vrijkwam. Dit water werd afgevoerd door een systeem van verwilderde geulen en beken, waarbij de ontdooide bovengrond werd verspoeld. De afzettingen die hierbij tot stand kwamen, bestaan uit min of meer gelaagde zanden, met eventueel leemlagen en/of planten- en houtresten.

Door het ontbreken van vegetatie werd in de droge en zeer koude glacials door de wind sediment verplaatst en elders weer afgezet. In eerste instantie werd het zand als een deken over het landschap afgezet. In het laatglaciaal (laat-Weichselien) was de begroeiing weer wat dichter waardoor de verstuing een meer lokaal karakter had en het dekzand werd afgezet in de vorm van langgerekte, voornamelijk ZW-NO georiënteerde ruggen. Het plangebied ligt niet op een rug, maar in een relatief laag gelegen, welvend gebied, waar de fluviatiele afzettingen zijn afgedekt met een dunne laag dekzand.⁸

Aan het einde van het Weichselien en in het Holoceen werd het klimaat een stuk milder. Het systeem van veel, ondiepe, verwilderde geulen en beken veranderde hierdoor in meanderende beken, die zich aanvankelijk in het landschap insneden, zoals de Keersop op 2 km ten zuidoosten en de Steenselse Aa op circa 1 km ten noordwesten van het plangebied. In de actieve beekdalen werden zand en klei afgezet en vond lokaal veenvorming plaats (Boxtel Formatie; Singraven Laagpakket⁹). Een deel van de oude geulen werd verlaten en bleven als laag gelegen vlaktes en ondiepe dalen in het landschap achter. Vaak zijn hierin later alsnog waterlopen gegraven naar de meanderende beken om de afvoer van het gebied te verbeteren. Voorbeelden hiervan zijn de loop uit de Runderhoek, die op circa 350 m ten zuiden is gegraven en diverse sloten in de Puttebeemden en Berkter Beemden ten noordwesten van het plangebied.¹⁰

Door de toenemende vegetatie kwam een eind aan de natuurlijke zandverstuivingen en raakten de dekzandruggen gefixeerd. Door het toedoen van de mens, door kappen, branden en ontginnen, konden plaatselijk opnieuw verstuivingen optreden (Boxtel Formatie; Kootwijk Laagpakket¹¹). Ook in de omgeving van het plangebied heeft verstuiving plaatsgevonden. Als gevolg hiervan bevindt zich langs de noordelijke rand van het plangebied een smal, langgerekt, west-noordoost georiënteerd stuifzandgebied.¹² Hoewel de stuifzanden tegenwoordig grotendeels zijn beplant met naaldbos, is het oude duinreliëf nog duidelijk herkenbaar (zie figuur 2.1). Daar waar de oude stuifzanden bij de akkers zijn getrokken, zoals direct ten noordoosten van het plangebied, is het reliëf sterk afgevlakt.

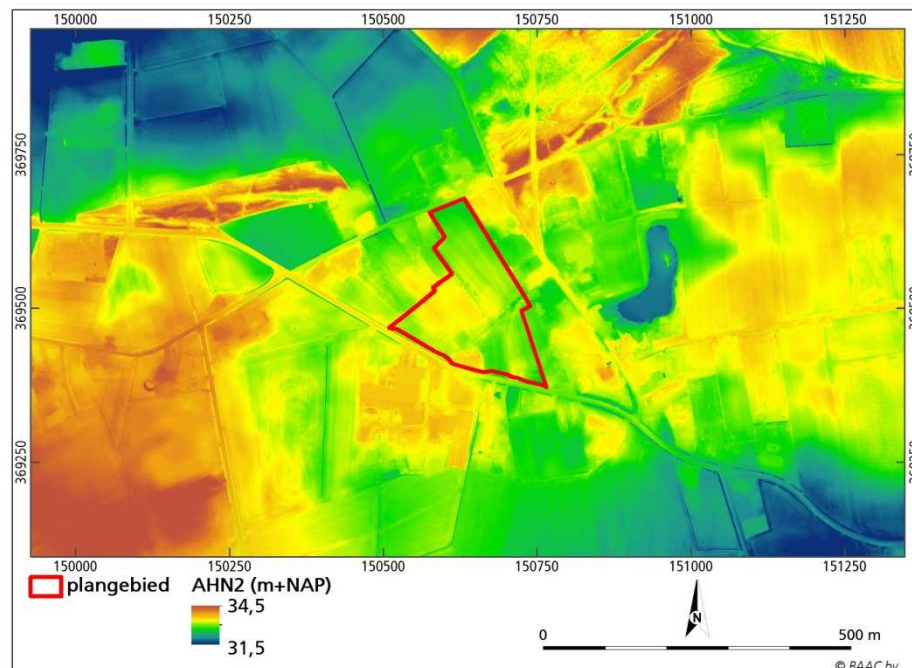
⁸ Zie geomorfologische kaart van Nederland 1:50.000 via ARCHIS II (terrasafzettingen mogelijk bedekt met dekzand (kaartenheid 3L12) en Erfgoedkaarten Kempen- en A2 gemeenten 2015 (lage zandgronden).

⁹ Voorheen Formatie van Singraven.

¹⁰ Erfgoedkaarten Kempen- en A2 gemeenten 2015.

¹¹ Voorheen Formatie van Kootwijk.

¹² Zie AHN2 2015; geomorfologische kaart van Nederland 1:50.000 via ARCHIS II (lage landduinen met bijbehorende vlakten en laagten (kaartenheid 3L8 en 4L8); Erfgoedkaarten Kempen- en A2 gemeenten 2015 (duinen en kamduinen).

Figuur 2.1 Ligging van het plangebied op een uitsnede van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN2 2015).

Ook de bodemvorming, die door het mildere klimaat op grote schaal plaatsvond, is grotendeels antropogeen¹³ beïnvloed.¹⁴ In de zeer arme gronden (met een leemgehalte van 10% of lager) van het Pleistocene zandgebied ontstond direct vanaf het begin van het Holoceen een humuspodzol (primaire podzolizatie). Op de iets rijkere gronden vormden zich in eerste instantie moderpodzolen. Door ontbossing voor de landbouw zijn plaatselijk echter ook de rijkere moderpodzolgronden tot de voedselarmere humuspodzolgronden gedegradeerd (secundaire podzolizatie). Deze ontwikkeling vond over het algemeen in toenemende mate vanaf het laat neolithicum plaats. Vanaf de late ijzertijd waren veel gebieden dermate uitgeoogd dat ze werden verlaten en men zich in mineralogisch rijkere of lemigere gebieden (met moderpodzolgronden) terugtrok. Deze laatste zones komen vaak overeen met de gebieden waar vanaf de late middeleeuwen rondom de oude dorpen een plaggendeek is ontstaan, zoals de oude bouwlanden rond Bergeijk op circa 40 m ten zuidoosten van het plangebied. Ook in de kleine kampontginningen, waartoe een deel van het plangebied behoorde (zie paragraaf 2.3.2), zal (in mindere mate) plaggenbemesting hebben plaatsgevonden.¹⁵ Een plaggendeek ontstaat door eeuwenlange bemesting met potstalmest. Door variaties in de aard (soort plaggen, percentage minerale bestanddelen) en de hoeveelheid van de gebruikte mest, de duur van de ophoging en de oorspronkelijke ligging (nat of droog) vertoont het esdek grote verschillen in dikte, kleur, humusgehalte en textuur. Deze variaties kunnen zich in het esdek uiten door gelaagdheid.¹⁶ Mogelijk is plaggenbemesting de oorzaak van de geringe hoogte waartoe het plangebied

¹³ Door menselijk ingrijpen.

¹⁴ Buitenhuis *et al.* 1991; Teunissen van Manen 1985; Bisschops *et al.* 1985; Berendsen 2004.

¹⁵ Volgens de bodemkaart komen in het plangebied veldpodzolgronden en haarpodzolgronden voor, die beide behoren tot de arme humuspodzolen (Bodemkaart van Nederland 1:50.000 (kaartblad 56 – 57 West) 1968.

¹⁶ Spek 2004.

behoort (zie figuur 2.1).¹⁷ Een andere reden kan zijn dat de ontginning op een dekzandkopje is aangelegd.

2.3 Bewoningsgeschiedenis

2.3.1 Inleiding

Het plangebied maakt deel uit van het Zuid-Nederlandse dekzandgebied. Dit landschap bestond van nature uit een afwisseling van dekzandruggen, dekzandvlaktes, beekdalen en vennetjes. Het dekzandgebied kent een lange bewoningsgeschiedenis, waarvan de eerste sporen teruggaan tot de laatste ijstijd (laat-paleolithicum-B¹⁸). Het laatpaleolithicum werd evenals het daaropvolgende mesolithicum gekenmerkt door rondtrekkende jagers-verzamelaars, die gebruik maakten van stenen en benen werktuigen. De mensen woonden in tijdelijke kampen, die zich over het algemeen op landschappelijke gradiënten¹⁹ bevonden. Door de bestaansbasis (jagen en verzamelen) en de grote mobiliteit was de invloed van deze mensen op het landschap gering.

Dit veranderde toen men vanaf 4900 v.C. (neolithicum) geleidelijk het jagen en verzamelen verruilde voor een voedselvoorziening gebaseerd op akkerbouw en veeteelt. Door het verbouwen van voedsel werd men gebonden aan een bepaalde plek, werden stevigere onderkomens gebouwd en ging men aardewerk produceren en gebruiken. Zodra de bodem op een bepaalde plek uitgeput was, kapte men een nieuw stukje bos en verplaatste men de akkers en eventueel de boerderij. Als gevolg van de ontbossing ging de natuurlijke vruchtbaarheid van de armere bodems snel achteruit. Het bos regenereerde daardoor plaatselijk vanaf het laat-neolithicum na verlating van de akkers niet meer en er ontstonden heidevelden. Plaatselijk konden als gevolg van het kappen en afbranden van het bos zandverstuivingen ontstaan.

Als gevolg van de ontbossing en akkerbouw was vanaf de late ijzertijd de bodemvruchtbaarheid in grote gebieden dermate afgenomen dat deze niet meer als woon- en landbouwgebied werden gebruikt en men zich terugtrok in de gebieden met een van nature hoge bodemvruchtbaarheid. Op de uitgeputte akkers zal na verloop van tijd secundair bos zijn gaan groeien, waarna deze gebieden werden gebruikt voor het verkrijgen van brandhout en dergelijke. De beekdalen waren lange tijd nog dichtbegroeide moerasbossen en speelden geen rol in het landbouwsysteem. Beekdalen en andere moerassige delen van het landschap werden wel gebruikt voor de winning van grondstoffen (zoals hout, leem, veen e.d.), als dump voor afval, voor rituele deposities, e.d.

In de loop van de middeleeuwen nam de bevolking sterk toe, waardoor ook de behoefte aan landbouwgrond sterk toe nam en grote aaneengesloten bouwlandcomplexen ontstonden. De nederzettingen werden van de hoge dekzandruggen verplaatst naar flanken, waardoor de kerk vaak midden in het grote akkergebied achterbleef. Om aan de groeiende behoefte aan mest te kunnen voorzien, werden vanaf elfde of twaalfde eeuw ook de beekdalen ontgonnen en omgevormd tot wei- en hooilanden. In de veertiende en vijftiende eeuw werd de ontwatering van de beekdalen vervolgens verbeterd door dwars op de beek sloten te graven, waardoor de gronden werden verdeeld in smalle

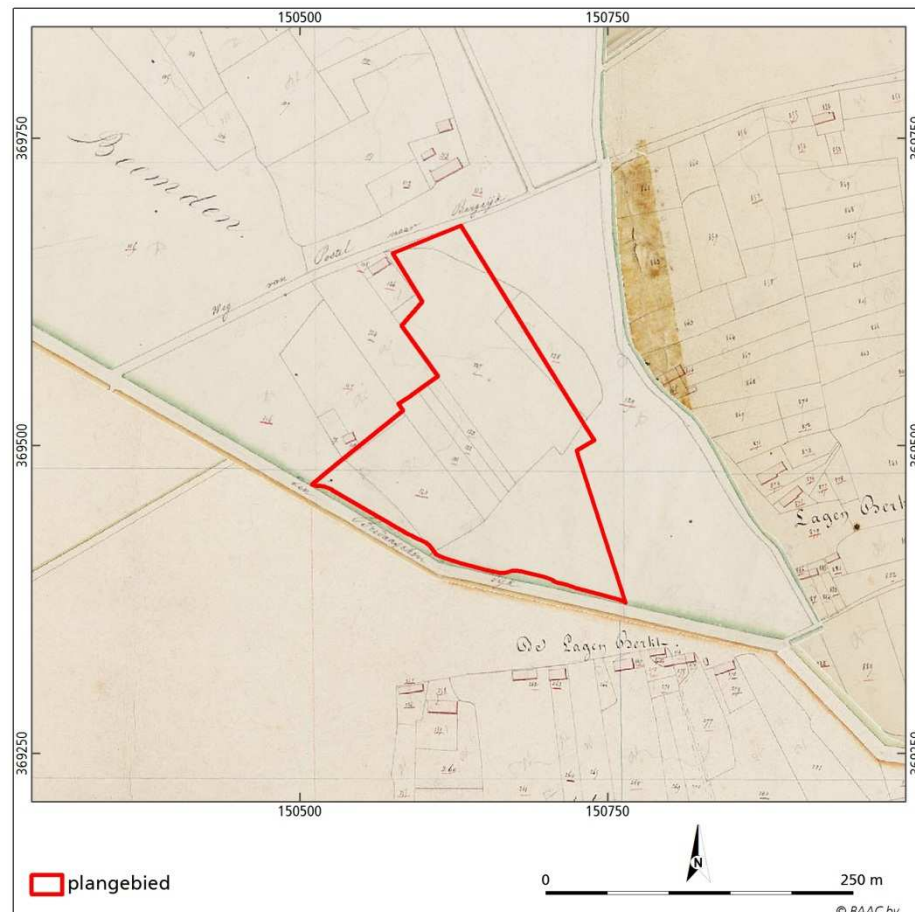
¹⁷ De locatie van de oude ontginning in het plangebied ligt maximaal 60 cm hoger dan het omliggende gebied (AHN2 2015).

¹⁸ Zie bijlage 1 voor een overzicht van de archeologische perioden.

¹⁹ Landschappelijke overgangen van (meestal) hoog naar laag of van droog naar nat.

kavels. Bovendien werd grond van de hogere dekzandruggen gebruikt om de randen van de beekdalen op te hogen.

Om de beschikbare mest efficiënter te kunnen gebruiken, werd de mest vanaf de vijftiende eeuw vermengd met bosstrooisel en plaggen. De winning van het bosstrooisel en de plaggen leidde tot een vergaande aftakeling van de bossen, zodat uitgestrekte heidevelden ontstonden. Dit landschap, met een afwisseling van aaneengesloten bouwlandcomplexen, wei- en hooilanden in de beekdalen en grote heidegebieden bleef tot in de negentiende eeuw bestaan. Pas met de uitvinding van de kunstmest in de negentiende eeuw waren de heidevelden niet meer nodig voor de bemesting van de akkers en konden ze worden ontgonnen voor de landbouw.²⁰

Figuur 2.2 Ligging van het plangebied op van de kadastrale kaart uit het begin van de negentiende eeuw (Kadasterkaart 1811-1832).

2.3.2 Historie

Het plangebied lag lange tijd in het overgangsgebied tussen een bouwlandgebied in het oosten en een groot heidegebied oftewel 'woeste gronden' in het westen. Het bouwlandgebied lag langs de noordwestzijde van het beekdal van de *Keersop* (op circa 2 km ten zuidoosten van het plangebied) en had derhalve eveneens een noordoost-zuidwestelijke oriëntatie. Centraal in de bouwlanden bevond zich onder andere de nederzetting *Bergeik*, terwijl op de randen van het akkergebied de gehuchten *De Hooge Berkt* en *De Lage Berkt*

²⁰ Barends *et al.* 2010; Spek 2004; Gerritsen & Rensink (red.) 2004.

lagen. In het heidegebied direct ten westen van dit bouwlandgebied bevonden zich enkele ontginningen, die in grootte varieerden van grote complexen met nederzettingen, zoals rond *Weibosch* en rond *Boksheide*, tot kleine ontginningen met één of twee boerderijen. Zowel de bouwlanden als de heide werd doorsneden dan wel begrensd door (al dan niet ver- of gegraven) waterlopen met daarlangs beemden.

Het plangebied maakte, in ieder geval vanaf het einde van de achttiende eeuw, deel uit van een kleine, ronde kampongting omringd door gemeenschappelijke heidegronden (zie figuur 2.2). De ontginning gaat terug tot in de zeventiende eeuw en mogelijk eerder. In 1627 wordt melding gemaakt van "*een stuck eckerlants genoempt den willekens hoff*". Vermoedelijk heeft er vóór de Tachtigjarige Oorlog nog een hoeve, Hoeve Eelkengselag, in het gebied gelegen, die vervolgens is verwoest.²¹ Direct ten westen van het noordelijke deel van het plangebied bevond zich aan het einde van de achttiende eeuw de boerderij van deze ontginning. Rond 1800 is ten noordwesten van het westelijke deel van het plangebied een tweede boerderij gebouwd. De kampongting, en derhalve het grootste deel van het plangebied, was in gebruik als bouwland, dat verkaveld was in onregelmatige noordwest-zuidoost georiënteerde percelen. De begrenzing van de kampongting werd gemarkeerd door een hakhoutwal of een singel. Ook enkele percelen in de ontginning, zoals de percelen direct ten noordwesten van het plangebied, waren gemarkeerd door beplanting. Deze groenstructuren dienden als eigendomsgrens, maar ook om het vee binnen de ontginning en het wild erbuiten te houden (zie inzet).

Het uiterste noordoostelijke, zuidoostelijke en zuidwestelijke deel van het plangebied was onontgonnen en behoorde tot de gemeenschappelijke heidegronden van Bergeijk. Het plangebied lag op slechts 40 m ten westen van het *gehucht De Lagen Berkt*, dat op de overgang van het grote bouwlandgebied naar de heide lag. Op zowel 30 m ten noordwesten als 250 m ten westen van het plangebied lagen nog enkele andere kleine ontginningen in de heide.

Langs de zuidwestgrens van het plangebied bevond zich een weg, die *Den Bredaschen Dijk*, *Bredasche Baan* of *Heeren Weg* werd genoemd (de huidige Weebosserweg) en die een belangrijke oost-west verbinding vormde. Deze weg is in 1788 aangelegd.²² Langs de noordwestgrens bevond zich de *Weg van Postel naar Bergeijk* (de huidige Oude Postelseweg), die een noordoost-zuidwestelijke verbinding vormde. Ten noordoosten bevond zich een onbenaamde weg (deels de huidige Puttendijk). Deze laatste weg was een lokaal karrespoor en had derhalve een slingerend verloop, dat pas in de loop van de negentiende eeuw is rechtgetrokken en vastgelegd.²³

²¹ Berkvens *et al.* 2011.

²² Verhees 1794.

²³ Verhees 1794; Kadasterkaart 1811-1832.

Hakhoutwallen en singels

“Een hakhoutwal is een door de mens opgeworpen, langgerekte aarden wal met een aaneengesloten beplanting van verschillende houtsoorten. Veelal ligt aan beiden zijden een greppel, waardoor het wallichaam steile kanten krijgt.”²⁴

Een hakhoutwal bestond meestal uit een wal van 50 à 100 cm hoog met aan één of beide zijden een greppel. De wal was begroeid met bomen, zoals eik, berk, zoete kers, vuilboom en lijsterbes met in de onderlaag struiken als vlier, struikachtige wilgen, sleedoorn, meidoorn en bramen, die door aanplant, bezaaiing en spontane opslag gegroeid waren. Het onderhoud van de hakhoutwal bestond uit het regelmatig uitdiepen van deze greppels, waarbij de vulling als bemesting over de akkers werd verspreid. De bomen werden elke 10 à 15 jaar ter hoogte van het maaiveld afgezet, hoewel sommige bomen ook een stuk boven de grond werden gekapt (bv. knoteiken). Enkele markante bomen kregen de kans om uit te groeien tot opgaande bomen. Waar nodig werd het wallichaam hersteld met schoon zand uit de ondergrond van de greppels, waarna plekken zonder stobben opnieuw werden ingeplant. Door de opkomst van het gebruik van prikkeldraad in de tweede helft van de negentiende eeuw verloren de houtwallen langzamerhand hun functie en werden ze niet meer beheerd. Veel wallen zijn daarom verwijderd of zijn uitgegroeid tot hoge, zware boomwallen. De greppels die de wallen meestal flankerden zijn, zodra ze niet meer regelmatig werden uitgegraven en op diepte werden gebracht, eveneens verdwenen. De wal zelf zal door erosie vaak na verloop van tijd wegzakken, waardoor het element vervalt tot een singel.²⁵

“Een singel is een met bomen beplante strook grond langs een sloot, die vooral een functie heeft als veekering en eigendomsgrens.”²⁶

Singels lijken veel op houtwallen, maar zijn smaller en zijn niet aangeplant op een opgeworpen wal. Bovendien kwamen (elzen)singels voornamelijk op de laaggelegen zandgronden voor, terwijl houtwallen meestal op de hogere gronden met een lagere grondwaterstand lagen. Evenals houtwallen werden singels, meestal in combinatie met een sloot, in eerste instantie aangelegd als veekering. Bijkomend voordeel was dat de bomen beschutting boden tegen de wind en dus verstuiving van de akkers tegengingen en bovendien brand- en geriefhout leverden. Ook de randbeplanting rond erven wordt vaak houtsingel genoemd. Singels bestaan, afhankelijk van de streek waarin ze liggen, uit een of meer rijen bomen in een wild of driehoeksverband met een ondergroei van struiken. De onderlinge afstand tussen de bomen is minimaal 1,5 bij 1,5 meter. In de randzone kunnen plaatselijk, via spontane ontwikkeling, andere soorten opkomen, zoals kamperfoelie, hop, haagwinde, bramen en bosrandkruiden. Om de singel in het gemengde agrarisch bedrijf te kunnen gebruiken als bron voor brand- en geriefhout met verschillende diktes hout, was een uitgekiend hakhoutbeheer nodig. De boer zorgde ervoor dat op zijn grond singels van verschillende ouderdom aanwezig waren, van recent gekapt tot de 20 à 25 jaar (oogstbare leeftijd). Meestal werden singels als hakhout beheerd, waarbij de bomen tot aan de basis van de stammen werden teruggezet, maar soms werden de bomen ook geknot. Als gevolg van het verlies van functie door de opkomst van het prikkeldraad in het begin van de twintigste eeuw zijn veel singels vervallen of zelfs geheel verwijderd. Een afrastering met prikkeldraad neemt minder ruimte in beslag en geeft geen schaduw op het aangrenzende perceel. Ook door de ruilverkaveling in de tweede helft van de twintigste eeuw zijn veel singels verdwenen. De overgebleven singels zijn vaak verwilderd en uitgegroeid tot opgaande bomen en/of sterk uitgedund, waardoor er gaten in het lijnelement zijn gevallen. De begeleidende greppels en sloten zijn vaak verland of gedempt.²⁷

In het midden van de negentiende eeuw is men begonnen het heidegebied langs de randen van de bouwlanden te ontginnen ten behoeve van de aanleg van naaldbos, waarbij het gebied door rechte wegen werd opgedeeld in min of meer rationele, grootschalige kavels (zie figuur 2.3). Ook op de ontginningsgrenzen

²⁴ Baas, Mobach & Renes 2005, 75.

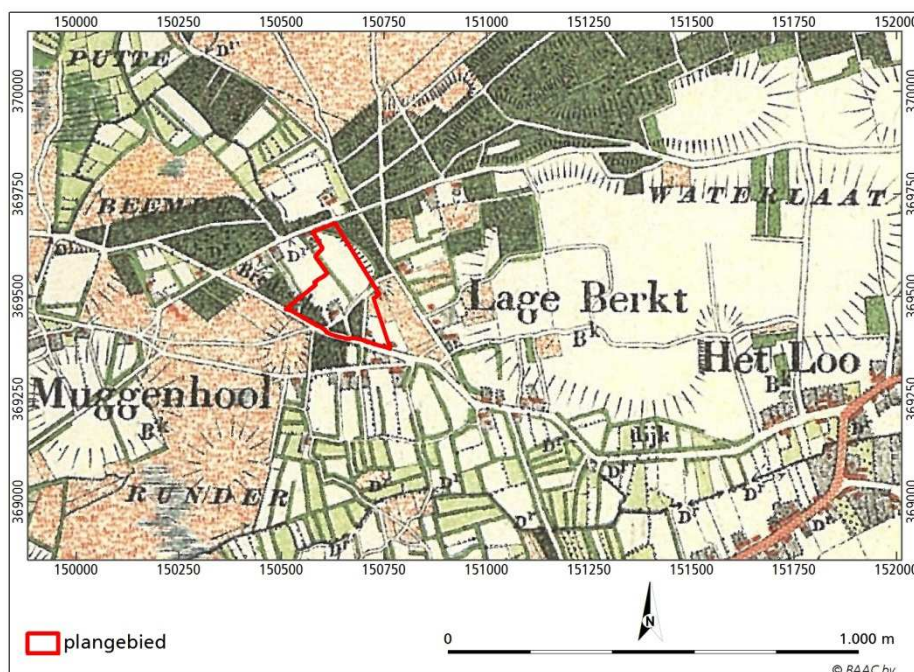
²⁵ Baas, Mobach & Renes 2005; Burm & Haartsen 2003.

²⁶ Baas, Mobach & Renes 2005, 70.

²⁷ Baas, Mobach & Renes 2005; Burm & Haartsen 2003.

werden wegen aangelegd. In en rond het plangebied zijn in deze periode tussen de oude wegen enkele nieuwe, ontginningswegen aangelegd, waaronder een weg op de rand van de oude ontginning tussen de huidige Puttendijk en de Weebosserweg.

Met de ontginningswerkzaamheden is tevens de bebouwing in en rond het plangebied uitgebreid. De boerderij direct ten noordwesten van het plangebied is afgebroken en vervangen door een iets westelijker gelegen erf. Ook meer noordwestelijk is, buiten de oude ontginning en langs de Oude Postelseweg, een boerderij opgericht. In het plangebied is langs de nieuwe ontginningsweg op de zuidelijke rand van de ontginning een boerderij gebouwd. Het uiterste zuidoostelijke deel van het plangebied is langzamerhand ontgonnen voor de landbouw waarbij ook hier, als onderdeel van het gehucht Lage Berkt, langs de Weebosserweg bebouwing is verschenen. Ook direct ten oosten van het plangebied is in deze periode langs de Weeboscherweg een boerderij gebouwd. Deze uitbreiding van het grote landbouwgebied werd van de kleine ontginning gescheiden door percelen naaldhout.²⁸

Figuur 2.3 Ligging van het plangebied op een uitsnede van een kaart uit het begin van de twintigste eeuw (Bonneblad 1902).

Aan het einde van de negentiende eeuw is de boerderij langs de noordwestgrens van het plangebied alweer gesloopt en is langs de Postelseweg een derde boerderij gebouwd. In het zuidoostelijke deel zijn, op het terrein van een bestaande boerderij, vrijwel direct aan de Weeboscherweg twee kleine bijgebouwen gerealiseerd. Vermoedelijk betreffen dit knechtshuisjes.²⁹ De ontginning van het gebied ten behoeve van (naald)bos en bouwland was inmiddels vrijwel geheel compleet. Alleen in het oostelijke deel van het

²⁸ Caspers & Stam 2008.

²⁹ Volgens de administratieve gegevens (BAG-viewer 2015) zou het nog bestaande knechtshuisje dateren uit 1928.

plangebied was nog een gebied onontgonnen. In deze perioden is dwars door het plangebied een noordwest-zuidoost georiënteerde hakhoutwal aangelegd.³⁰

In het midden van de twintigste eeuw is de oude scheiding, herkenbaar aan heide- en naaldbospercelen, tussen de kleine kampontginning en het grote akkerareaal verdwenen. Het gehele plangebied is in deze periode in gebruik genomen als bouwland met grote aaneengesloten percelen. Alleen de noordwest-zuidoost georiënteerde hakhoutwal resteert nog van de oude verkaveling. Door het zuidoostelijke deel van het plangebied liep nog een negentiende-eeuwse ontginningsweg. Niet alleen het grondgebruik, maar ook het nederzettingsspatroon is in deze periode sterk gewijzigd. De bebouwing in en rond het plangebied concentreerde zich in twee bebouwingslinten; één langs de Postelseweg langs de noordwestgrens van het plangebied (waarbij dit deel van het plangebied zelf overigens onbebouwd bleef) en langs de Weebosserweg als onderdeel van het gehucht Lagenberkt. Dit betekent dat de boerderij in het plangebied, die georiënteerd was op een ontginningsweg, is gesloopt, waarna er ten zuidoosten hiervan in 1928/1930 langs de Weebosserweg een nieuwe boerderij is gebouwd (huidige pand aan de Weebosserweg 52).³¹ Het oude erf bleef nog tot in de jaren zeventig van de twintigste eeuw op kaarten door (bij)gebouwen en perceelsbeplanting als zodanig herkenbaar. In de loop van de jaren vijftig is ten oosten van de nieuwe boerderij een bijgebouw verrezen, die echter enkele jaren later weer is gesloopt. De oude boerderij in het zuidoostelijke deel van het plangebied is omstreeks 1960 gesloopt, waarna alleen nog een bijgebouw overbleef.³²

In de jaren zestig is het gebruik van het plangebied van bouwland omgevormd tot grasland.³³ In de jaren zeventig, begin jaren tachtig zijn de oude ontginningswegen in het plangebied verwijderd. In deze periode is tevens evenwijdig aan de oude hakhoutwal achter de bebouwing aan de Oude Postelseweg 23 een tweede hakhoutwal of singel aangeplant.³⁴ Deze singel is in de loop van de jaren tachtig langs de noordwestgrens van het plangebied uitgebreid. Tevens is in deze periode langs de noordoostgrens van het plangebied een singel gerealiseerd.³⁵

Het plangebied is momenteel in gebruik als weiland met in het zuidwestelijke deel een boerderij en in het zuidelijke een solitair bijgebouw (zie figuur 2.4). Het gebied wordt doorsneden door een bomenrij. Vermoedelijk was het oorspronkelijk een hakhoutwal aangezien een laag walachtig lichaam met aan weerszijden een laagte met een hoogteverschil maximaal 25 cm is waar te nemen.³⁶ Ook langs de noordwestelijke en noordoostelijke begrenzing bevindt zich perceelsbeplanting (zie ook hoofdstuk 3).³⁷

³⁰ Bonneblad 1902.

³¹ BAG-viewer 2015; Bonneblad 1929; Topografische kaart 1953; Volgens de jaartalankers op de boerderij dateert deze uit 1930, terwijl volgens de administratieve gegevens de boerderij dateert uit 1928 (BAG-viewer 2015).

³² Topografische kaart 1963.

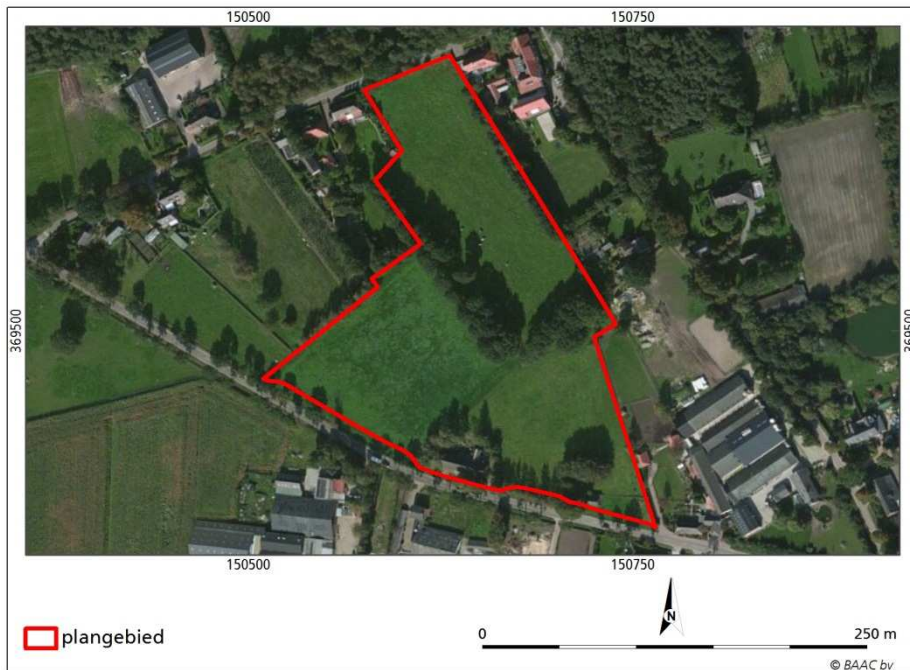
³³ Topografische kaart 1973.

³⁴ Topografische kaart 1986.

³⁵ Topografische kaart 1994.

³⁶ AHN2 2015.

³⁷ ANWB 2004; Bing maps 2015.

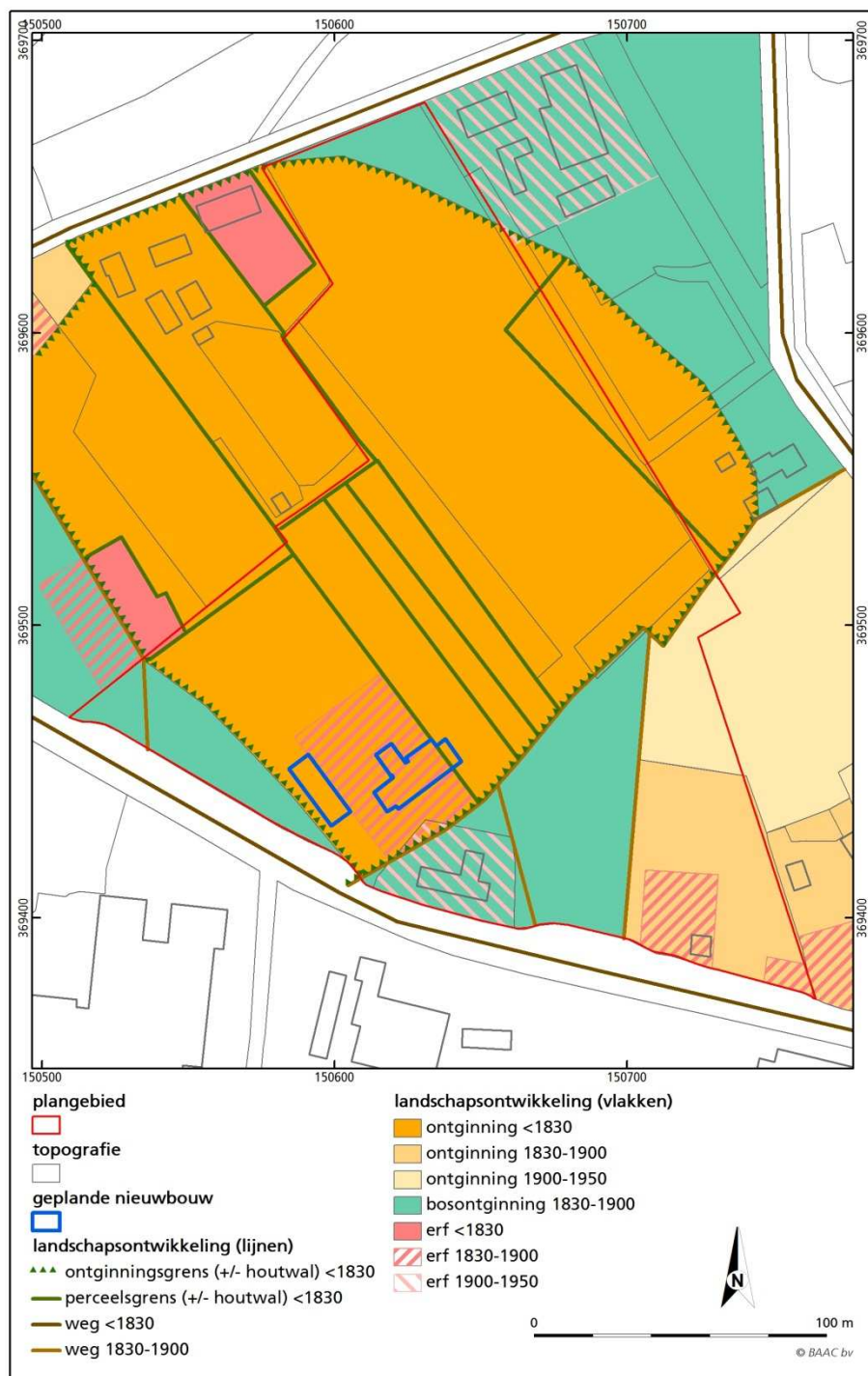

Figuur 2.4 Ligging van het plangebied op een recente luchtfoto (Bing Maps 2015).

In figuur 2.5 is een overzicht van de ontwikkeling van het landschap, en dan met name de ontginning, in en rond het plangebied tussen circa 1830 en het midden van de twintigste eeuw gegeven. Hieruit komt de volgende karakteristiek naar voren:

- Duidelijk onderscheid tussen de oude en de nieuwe ontginning met scheiding in de vorm van houtwallen en (naald)bos;
- De oude ontginning wordt gekenmerkt door boerderijen langs de ontginningsgrens, kleinschalig, coulissen karakter door houtwallen;
- De jonge ontginningen worden gekenmerkt door rechte, rationele ontginningswegen, afwisseling van naaldbos en open akkers, boerderijen langs wegen.

In de twintigste eeuw is de tweedeling tussen de oude en jonge ontginningen grotendeels verdwenen, doordat een groot deel van de oude hakhoutwallen zijn verdwenen, de naaldbossen zijn gekapt en de boerderijen zijn verplaatst van de oude ontginningsgrenzen naar de wegen.

Figuur 2.5 Ontwikkeling van het landschap tussen circa 1830 en 1950 in en rond het plangebied.

2.3.3 Bekende cultuurhistorische waarden

De cultuurhistorische waarden van het plangebied zijn op provinciaal niveau gedocumenteerd op de CultuurHistorische Waardenkaart van de provincie Noord-Brabant, die in 2006 is opgesteld en in 2010 is herzien. Op deze kaart zijn de erfgoedwaarden van Noord-Brabant inzichtelijk gemaakt, waarbij het provinciaal cultuurhistorisch belang een belangrijke rol speelt. Met de aanduiding van cultuurhistorische landschappen wordt

aangegeven wat de meest waardevolle gebieden van Brabant zijn en welke ontwikkeling de provincie hier voorziet. De meest kenmerkende gebieden van de cultuurhistorische landschappen zijn gekarteerd als de zogenaamde cultuurhistorische vlakken. Deze laatste gebieden zijn opgenomen in de Verordening Ruimte van de provincie Noord-Brabant. De waarden en kenmerken van de cultuurhistorische vlakken moeten door middel van bestemmingsplannen worden beschermd. Het plangebied maakt geen deel uit van een cultuurhistorisch waardevolle gebied. Het wegenpatroon rond het plangebied, de Weebosserweg, de Oude Postelseweg en de Puttendijk, zijn gekarteerd als historische geografische lijnen van redelijk hoge waarde. Er bevinden zich geen bouwkundige monumenten in het plangebied (rijksmonumenten of MIP-panden).³⁸

Ook op de regionale erfgoedkaart van de Kempen- en A2 gemeenten is het wegenpatroon gekarteerd als lijn van redelijke hoge waarde. In het plangebied zijn twee verdwenen hoeven (Willekenshof en Eelkengselag) gekarteerd.³⁹

³⁸ CHW 2010.

³⁹ Erfgoedkaart Kempen- en A2 gemeenten, kaartlaag CHW waardenkaart.

3 Veldinspectie

3.1 Werkwijze

Om de historische geografische waarden van het gebied nader te kunnen bepalen, is een veldinspectie uitgevoerd op 22 april 2015. Tijdens de veldinspectie is een schets gemaakt van de aanwezige cultuurhistorische waarden van het onderzoeksgebied (zie bijlage 3). Tevens zijn diverse foto's gemaakt.

3.2 Veldwaarnemingen

Het plangebied is momenteel grotendeels een agrarisch gebied, dat in gebruik is als grasland. Het gebied wordt doorsneden door twee bomenrijen met eiken; een noordoost-zuidwest georiënteerde rij, die langs de voormalige ontginningsgrens lag en een noordwest-zuidoost georiënteerde rij, die de oude ontginning doorsneed (zie figuur 3.1).

Figuur 3.1 Zicht op het plangebied vanuit het noordwesten in zuidoostelijke richting met de bomen.

De noordwest-zuidoost georiënteerde bomenrij was oorspronkelijk vermoedelijk een houtwal (zie figuur 3.2). Op zowel de hoogtekaart als in het veld is, met name langs een perceelsgrens in het noordwestelijke deel van het plangebied, een lichte verhoging waarneembaar, die geflankeerd wordt door lichte depressies (opgevolde greppels). In het zuidwestelijke deel van de houtwal is het wallichaam bijna niet meer waarneembaar. Vermoedelijk is dit het gevolg van het ontbreken

van onderhoud, gecombineerd met vertrapping door koeien. De basis van de boomstammen liggen daardoor ook deels bloot (zie figuur 3.3, links). De eiken zijn deels meerstammig (zie figuur 3.3, rechts). Dit wijst er op dat de bomen in het verleden zijn beheert als hakhout, maar inmiddels vele decennia niet meer zijn afgezet. De eiken hebben zich hierdoor als opgaande bomen kunnen ontwikkelen. Parallel aan het zuidoostelijke deel van de houtwal bevinden zich nog twee rijen eiken, die eveneens deels meerstammig zijn. Vermoedelijk is de hakhoutwal in dit deel in het midden van de twintigste eeuw uitgebreid tot een brede hakhoutwal of hakhoutbosje.

Figuur 3.2 Het restant van de noordwest-zuidoost georiënteerde houtwal in het noordwestelijke deel van het plangebied, waar zich nog een duidelijk waarneembaar wallichaam bevindt.

Figuur 3.3 Het terrein rond het zuidoostelijke deel van de hakhoutwal lijkt te zijn verlaagd (links). Een deel van de eiken is meerstammig; een restant van hakhoutbeheer (rechts).

De houtwal langs de oude ontginningsgrens (zie figuur 3.4) is, evenals de eerder besproken houtwal, sterk afgevlakt. Ook hier is het oude hakhoutbeheer nog zichtbaar aan de meerstammigheid van de eiken. Aan de zuidzijde van de wal bevinden zich min of meer nog twee rijen eiken, die hiermee de knik in de rand van de oude ontginning volgen. Deze bomen staan in een lichte depressie in het

landschap. Het verloop van de weg, die hier in de negentiende eeuw is aangelegd, is niet in het landschap zichtbaar.

Figuur 3.4 Zicht op de houtwal langs de oude ontginningsgrens in noordoostelijke richting.

In het zuidelijke deel van het plangebied bevinden zich twee licht verhoogde erven; de huidige boerderij aan de Weebosserweg 52 en een vervallen bijgebouw van een reeds lang gesloopte boerderij.

De boerderij aan de Weebosserweg betreft een langgevelboerderij, die volgens de jaartalankers in 1930 is gebouwd. De boerderij is in het verleden verbouwd, waarbij de kap is verhoogd. Aan de achterzijde bevinden zich diverse jongere uitbouwen. De boerderij heeft geen bijzondere bouwhistorische waarde.⁴⁰ De boerderij wordt omringd door een singel van (relatief) jonge bomen en struiken, waaraan geen cultuurhistorische waarde kan worden toegekend.

⁴⁰ Er is geen specifiek bouwhistorisch onderzoek uitgevoerd, maar de boerderij is niet opgenomen in het Monumenten Inventarisatie Project, de gemeentelijke monumentenlijst of de Rijksmonumentenlijst (CHW 2010, Gemeente Bergeijk 2015).

Figuur 3.5 Zicht op de voorzijde van de boerderij vanaf de Weebosserweg (in zuidoostelijke richting).

Figuur 3.6 Zicht op de boerderij vanaf het achtergelegen land in westelijke richting (links) en vanaf de Weebosserweg in noordwestelijke richting (rechts).

Figuur 3.7 Zicht op het knechtenhuisje vanaf de Weebosserweg in noordoostelijke richting.

Figuur 3.8 V.l.n.r. de oude beukenhaag aan de achterzijde van het erf en de waterput.

In het zuidelijke deel van het plangebied bevindt zich een klein huisje, vermoedelijk een knechtenhuisje, dat dateert uit het begin van de twintigste eeuw. Bekend is dat het huisje in het verleden daadwerkelijk bewoond is. Meer recent is het huisje als stal gebruikt. Aan de achterzijde is het huisje uitgebouwd. Vermoedelijk heeft meer oostelijk, buiten het plangebied, een gelijksoortig huisje gestaan, dat inmiddels is gesloopt. Ook de boerderij waartoe het huisje behoorde is gesloopt. Het oude verloop van het erf is nog herkenbaar aan de verhoogde ligging van het terrein en aan de beplanting. Aan de achterzijde van het erf is in het verleden een beukenhaag aangeplant, die inmiddels door het ontbreken van onderhoud is uitgegroeid tot een bomenrij. Ten noordwesten van het huisje bevindt zich een waterput, die bestaat uit (hergebruikte) handgevormde bakstenen met mortel van portlandcement en betonnen ringen. Deze waterput is niet nader te dateren dan de twintigste eeuw.⁴¹

⁴¹ Mondelinge mededeling dhr. G. Oldenmenger (bouwhistoricus) 23 april 2015.

4 Cultuurhistorische waarden

4.1 Werkwijze

Bij een CultuurHistorische Effectrapportage (CHER) worden de cultuurhistorische waarden van een gebied geïnventariseerd en de effecten van de plannen op deze waarden bepaald. Cultuurhistorie omvat drie deelgebieden: archeologie, historische geografie en historische bouwkunde. De archeologische waarden vallen buiten dit onderzoek. De voorgaande hoofdstukken, waarin zowel de ontstaans- en bewoningsgeschiedenis als de huidige situatie van het onderzoeksgebied is beschreven, dienen als basis voor het bepalen de cultuurhistorische waarden.

4.2 Cultuurhistorische waarden

Het plangebied maakt deel uit van een oude ontginning, die vermoedelijk in ieder geval teruggaat tot in de zestiende/ zeventiende eeuw. Dergelijke ontginningen waren over het algemeen omringd door een hakhoutwal. Ook in deze ontginning zullen sommige perceelsgrenzen zijn gemarkeerd door een hakhoutwal of -singel. Het omringende land was onontgonnen heidegebied, dat aan drie zijden werd omringd door wegen; de huidige Weebosserweg, de Oude Postelseweg en de Puttendijk. In de loop van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw is de heide ontgonnen ten behoeve van naaldbos en in het uiterste zuidoostelijke deel van het plangebied ten behoeve van bouwland. Met deze ontginningen zijn er tussen het oude wegenpatroon nieuwe wegen aangelegd. Tevens zijn er langs zowel de oude als de nieuwe wegen nieuwe boerderijen gebouwd, waaronder in centrale deel van het plangebied en in het uiterste zuidoostelijke deel.

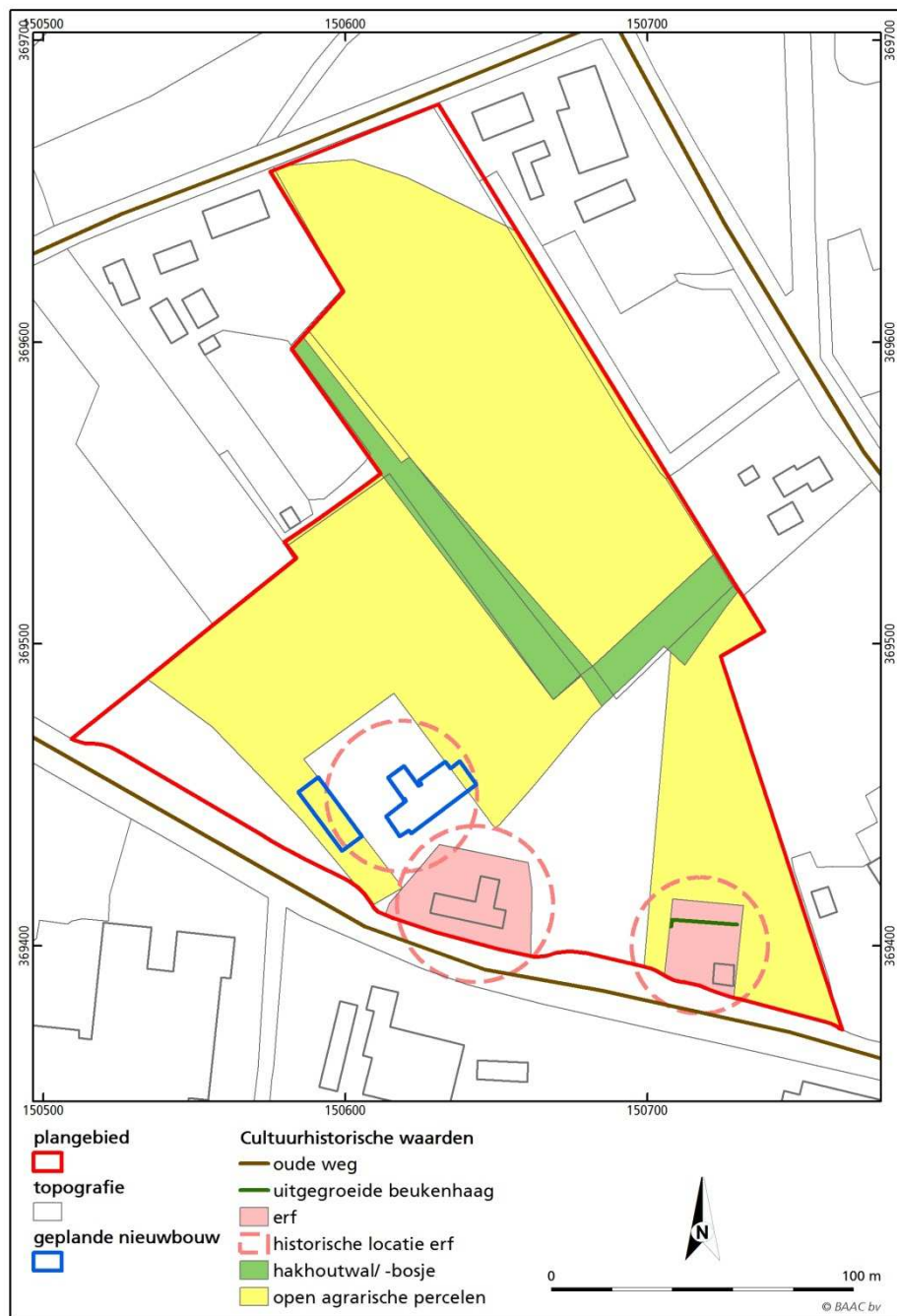
In de eerste helft van de twintigste eeuw zijn de ontginningen voltooid en is ook het naaldbos gekapt en omgevormd tot agrarische gronden. De oude tweedeling in het landschap tussen de oude en jonge ontginningen is hiermee grotendeels verdwenen. In 1930 is langs de Weebosserweg, tussen de negentiende-eeuwse ontginningswegen, de huidige boerderij (nr. 52) gebouwd. De oude boerderij in het centrale deel van het plangebied is vervolgens gesloopt. Omstreeks 1960 is ook de boerderij in het zuidoostelijke deel van het plangebied gesloopt, waarna alleen het knechtenhuisje, een put en een verwaarloosde haag overbleef.

Ondanks de doorgaande ontwikkelingen in met name de twintigste eeuw zijn in het plangebied nog diverse elementen te onderscheiden, die een relict vormen van de historische ontwikkeling van het gebied en daarmee als cultuurhistorisch waardevol kunnen worden aangeduid. Dit zijn (zie ook figuur 4.1):

- de restanten van houtwallen langs de rand en perceelsgrens van de oude ontginning;
- het contrast tussen de open agrarische percelen en deze houtwallen (coulisselandschap);

- restanten van de negentiende-eeuwse ontginningen in de vorm van een licht verhoogd erf met knechthuisje en (uitgegroeide) beukenhaag;
- het oude wegenpatroon rond het plangebied.

Het huidige erf aan de Weebosserweg 52 maakt ook deel uit van het historisch gegroeide landschap, maar dan wel van de twintigste-eeuwse ontwikkelingen waardoor de oude historische structuur van het landschap minder duidelijk is geworden.

Figuur 4.1 Cultuurhistorische waarden in het plangebied.

4.3 Effectbeoordeling en aanbevelingen

De eigenaar van het plangebied, de familie Lemmens, is van plan om de huidige boerderij aan de Weebosserweg te slopen en een nieuwe boerderij, in historiserende stijl (langgevelboerderij), te bouwen. Deze boerderij zal volgens de plannen gebouwd worden op de locatie van de gesloopte negentiende-eeuwse boerderij en zal dezelfde oriëntatie krijgen (evenwijdig aan de oude ontginningsweg). Hiervoor zal tevens (een deel) van de oude ontginningswegen opnieuw worden aangelegd. De bestaande houtwallen in het gebied zullen intact worden gelaten. Men is tevens van plan om het knechthuisje in het zuidoostelijke deel van het plangebied op te knappen.

Met de uitvoering van deze plannen worden de cultuurhistorische waarden van het gebied niet geschaad. De geplande nieuwbouwlocatie was in het verleden al bebouwd. Het verlies van de huidige boerderijlocatie als herkenbaar erf, vormt evenmin vanuit cultuurhistorisch oogpunt een belemmering. De bouw van deze boerderij maakt immers deel uit van een ontwikkeling waarin de oude historische structuur van het landschap minder leesbaar is geworden.

In principe heeft elke ontwikkeling van het landschap zijn eigen cultuurhistorische waarde. Een landschap is immers geen museum, maar een zich constant ontwikkelend geheel. Over het algemeen wordt echter een kleinschalig, gevarieerd landschap hoger gewaardeerd, dan het vrij grootschalige, uniforme landschap dat op veel plaatsen in de twintigste eeuw is ontstaan. In het kader hiervan, alsmede vanuit ecologisch oogpunt, zou er voor gekozen kunnen worden om de oude tweedeling in het landschap (zie figuur 2.5) weer deels terug te brengen door de aanleg van houtwallen- of singels in en langs de oude ontginning, de aanplant van (naald)bosjes aan de randen van de jonge ontginningen en de herinrichting van het erf van de negentiende-eeuwse ontginningsboerderij rond het knechtenhuisje in het zuidoostelijke deel van het plangebied (bijvoorbeeld door middel van erfbeplanting en tuinaanleg). De tussenliggende percelen zouden bij voorkeur in gebruik als open wei- of bouwland blijven.

5

Geraadpleegde bronnen

Baas, H., B. Mobach & H. Renes, 2005. *Leestekens van het landschap. 188 landschapselementen in kort bestek*. Landschapsbeheer Nederland, Utrecht.

Barends, S. et al., 2010. *Het Nederlandse landschap. Een historisch-geografische benadering*. Uitgeverij Matrijs, Utrecht.

Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en de geomorfologie. (Fysische geografie van Nederland)*. Koninklijke Van Gorcum, Assen.

Berkvens, R., et al., 2011. *Kempisch erfgoed in beeld. Een regionale erfgoedkaart voor de Kempen- en A2 gemeenten Bergeijk, Bladel, Eersel, Oirschot, Reusel-De Mierden, Waalre, Valkenswaard, Cranendonck en Heeze-Leende*. SRE Milieudienst, Eindhoven.

Bisschops, J.H., J.P. Broertjes & W. Dobma, 1985. *Toelichtingen bij de geologische kaart van Nederland 1:50.000. Blad Eindhoven West (51W)*. Rijks Geologische Dienst, Haarlem.

Buitenhuis, A. et al., 1991. *Geomorfologische gesteldheid van Midden en Oost Noord-Brabant. Rapport 121*. Staring Centrum, Wageningen.

Burm, P. & A. Haartsen, 2003. *Boerenland als natuur. Verhalen over historisch beheer van kleine landschapselementen*. Stichting Matrijs, Utrecht.

Gerritsen, F. & E. Rensink (red.), 2004. *Beekdallandschappen in archeologisch perspectief. Een kwestie van onderzoek en monumentenzorg*. Nederlandse Archeologische Rapporten 28. ROB, Amersfoort.

Leuving, J.H.F., 2015 (concept). *Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek, karterend booronderzoek. Weebosserweg 52 te Bergeijk, gemeente Bergeijk. Synthebra Rapport S150004*. Synthebra bv, Leusden.

Spek, T., 2004. *Het Drentse esdorpenlandschap: een historisch-geografische studie*. Stichting Matrijs, Utrecht.

Stiboka, 1968. *Bodemkaart van Nederland. Schaal 1:50.000. Toelichting bij de kaartbladen 56 Turnhout en 57 West Valkenswaard*. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.

Teunissen van Manen, T.C., 1985. *Bodemkaart van Nederland 1:50.000. Toelichting bij de kaartbladen 50 Oost Tilburg en 51 West Eindhoven*. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.

Geraadpleegde kaarten

ANWB, 2004. *Topografische atlas Noord-Brabant 1:25.000*. ANWB, Den Haag

Bodemkaart van Nederland 1:50.000. Kaartblad 56 Turnhout – 57 West Valkenswaard. 1968. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.

Bonneblad, kaartblad 723 Bergeijk, 1902 en 1929. Te raadplegen via <http://watwaswaar.nl>.

Caspers, T. & H. Stam, 2008. *Historische topografische Atlas Noord-Brabant ±1836-1843 schaal 1:25.000*. Uitgeverij Nieuwland, Tilburg.

CHW, 2010. *Cultuurhistorische Waardenkaart provincie Noord-Brabant*, <http://atlas.brabant.nl/>, 10 april 2015.

Dienst van het kadaster en de openbare registers, 2015. Apeldoorn.

Erfgoedkaarten Kempen- en A2 gemeenten, <https://atlas.odzob.nl/erfgoed/>, 24 april 2015.

Geologische overzichtskaart van Nederland 1:600.000. 2010. TNO-NITG, Utrecht.

Kadasterkaart (minuutplan en OAT), 1811-1832, kaartblad Bergeijk, sectie D De Hooge Berkt, blad 1, te raadplegen via <http://watwaswaar.nl>.

Ontgrondingen 1950-1998, 2007. Provincie Noord-Brabant.

Topografische kaart van Nederland 1:25.000. 57B, 1953, 1963, 1973, 1986 en 1994. Te raadplegen via <http://watwaswaar.nl>.

Vereijken, R., 2015. *Ontwerp voor herbouw van een woonboerderij met bijgebouw. Situatie geschiedenis, vigerend bestemmingsplan, verbeelding nieuw*. Jos Franken bv, Bergeijk.

Verhees, H., 1794. *Kaart Figuratief van het grootste gedeelte van Bataasch Brabant*. Te raadplegen via <http://www.archieven.nl>.

Geraadpleegde websites

AHN2, *Actueel Hoogtebestand Nederland*, <http://www.ahn.nl>, 10 april 2015.

ARCHIS II, het registratie- en informatiesysteem van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. <http://archis2.archis.nl/archisii/html/index.html>, 23 april 2015.

BAG-viewer, <http://bagviewer.geodan.nl/>, 10 april 2015.

Bing Maps, <http://www.bing.com/maps/>, 10 april 2015.

Gemeente Bergeijk, *gemeentelijke monumentenlijst*, <http://www.bergeijk.nl/>, 24 april 2015.

Overige bronnen

Mondelinge mededeling **dhr. G. Lemmens**, 22 april 2015.

Mondelinge mededeling dhr. G. Oldenmenger (**bouwhistoricus BAAC bv**) 23 april 2015

Bijlage 1

Overzicht van geologische en archeologische tijdvakken

Bijlage 1: Geologische en archeologische tijdvakken

Ouderdom (jr) 0 = 1950 n. Chr.	Chronostratigrafie					MIS	Lithostratigrafie								
11.650	Kwartair	Laat	Holoceen (warme periode)					1	Formaties: Naaldwijk (marien), Nieuwkoop (veen), Echteld (fluviaatiel)		Formatie van Bostel (eolisch en lokaal terrestrisch)	Formatie van Beegden (Maas)			
12.850			Laat-Weichselien (Laat-Glacial)	Weichselien (ijstijd)	Late Dryas (koud)	2	Formatie van Kreftenheye (Rijn)								
13.900					Allerød (warm)										
14.030					Vroege Dryas (koud)										
14.640					Bølling (warm)										
30.000					Midden-Weichselien (Pleniglacial)				Laat-Pleniglacial (zeer koud)	3					
60.000			Midden-Pleniglacial (koud)												
75.000			Vroeg-Pleniglacial (zeer koud)			4									
117.000			Vroeg-Weichselien (gematigd koud)						5a	Formatie van Kreftenheye (Rijn)					
									5b						
									5c						
									5d						
130.000			Eemien (warme periode)						5e					Eem Formatie (marien, lagunair en lacustrien)	
370.000		Midden	Midden		Saalien (ijstijd)				6-10		Formatie van Urk (Rijn)			Formatie van Drente (Glacial)	
410.000				Holsteinien (warme periode)		11									
475.000				Elsterien (ijstijd)		12	Formatie van Peelø (Glacial)								
850.000				Cromerien (warme periode)		13-22		Formatie van Sterksel (Rijn)							
2.600.000		Vroeg	Vroeg	Pre-Cromerien		23-104	Formatie van Stamproy (eolisch en lokaal terrestrisch)								

Chrono-, zuurstofisotopen- en lithostratigrafie voor Noordwest-Europa naar De Mulder *et al.* (2003). Mariene isotop stadium (MIS) volgens Bassinot *et al.* (1994). Atmosferische data volgens Berendsen (2008) en Cohen *et al.* (2009). Archeologische periode-indeling en ouderdom volgens de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE). Vegetatie bewerkt volgens Berendsen (2008). Pollenzones volgens P. Vos & P. Kiden (2005).

Ouderdom (kal. jaren BP ¹)	¹⁴ C jaren	Chronostratigrafie		Pollen zones	Vegetatie	Archeologische perioden (kal. jaren v/n. Chr.)						
450	1250	Holoceen	Laat	Subatlanticum (koeler Vochtiger)	Vb2	nieuwe tijd (1500-heden)						
1150						Vb1	middeleeuwen (450-1500 n. Chr.)					
1500							Romeinse tijd (12 v.Chr. – 450 n. Chr.)					
1962					Va		ijzertijd (800 – 12 v. Chr.)					
2750						IVb	Loofbos. Eik, els en hazelaar overheersen; beuk vanaf IVb >1% en grotere invloed landbouw (granen)	bronstijd (2000 – 800 v. Chr.)				
3050									IVa	neolithicum (5300 – 2000 v. Chr.)		
3950	Subboreaalaal (koeler Droger)		III	Loofbos eik en els overheersen, relatief veel iep en linde. Het percentage den neemt af	mesolithicum (8800 – 5300 v. Chr.)							
5700						Atlanticum (warm Vochtig)	II	Den overheerst, daarnaast hazelaar, eik, iep, linde, es			mesolithicum (8800 – 5300 v. Chr.)	
7250									I	Eerst berk en later overheerst de den		mesolithicum (8800 – 5300 v. Chr.)
8700	Boreaalaal (warmer)		I	Eerst berk en later overheerst de den	mesolithicum (8800 – 5300 v. Chr.)							
10.250						Preboreaalaal (warmer)	I	Eerst berk en later overheerst de den			mesolithicum (8800 – 5300 v. Chr.)	
10.750									Preboreaalaal (warmer)	I		Eerst berk en later overheerst de den
11.650	Preboreaalaal (warmer)		I	Eerst berk en later overheerst de den	mesolithicum (8800 – 5300 v. Chr.)							
12.850		Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal)				Late Dryas	LW III	Parklandschap (subarctisch)				
13.900						Allerød	LW II	Dennen- en berkenbossen				
14.030	Vroege Dryas		LW I	Open parklandschap								
14.640	Bølling			Open vegetatie met kruiden (bijvoet) en berkenbomen								
35.000 (v. Chr.)	¹⁴ C-methode loopt tot 43.000 jaar BP	Laat-Pleistoceen	Weichselien (ijstijd)	Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)			Perioden met een poolwoestijn en perioden met een toendra	laat-paleolithicum (35.000 – 8800 v. Chr.)				
75.000									Vroeg-Weichselien (Vroeg-Glaciaal)			Perioden met bos en perioden met een subarctisch open landschap
117.000				Eemien (warme periode)			Loofbos					
130.000									Saalien (ijstijd)			Maximale ijsuitbreiding Scandinavische ijskap tussen 200.000 en 130.000 jaar BP
300.000 (v. Chr.)			Midden-Pleistoceen					vroeg-paleolithicum (tot 300.000 v. Chr.)				

¹ BP = aantal werkelijke jaren voor 1950 AD.